

Szülőföldem

V.

GYÜMÖLCSÖK RÉGI FÁN

1.

Délután általjön anyám és beszélgetés közben kedvesen arra célozgat, hogy a kesi másik leány-testvérem házánál is mutatnám meg magamat. Csak alig-alig s olyan ügyesen érinti a dolgot, mint ahogy a fecske szokta játékos repülés közben a víznek arcát. Úgy teszek, mintha nem érteném el a csillanó beszédet, de mivel a látogatást már anyám nélkül is készen tartottam magamban, kalapot vetek a fejemre s így szólok:

— No, menjünk?

— Hová? — kérdi anyám.

Szó helyett egy mosolyból is megérti most már, hogy merre számítottam. Csak azt kérdezem meg, hogy vajjon otthon találjuk-e mind a kettőt, Annát és Erzsit, a legidősebb és a legfiatalabb testvéreimet. Bátran mehetünk, azzal biztat anyám, mert nemcsak otthon vannak, hanem várnak is engem.

Künn az úton javában szárad a sár, de azért még ügyelni kell, hogy hova lépjek az ember. A ködnek és a párának, ami úgy nyomasztott a megelőző napokban, híre sincs már, sem a völgyben, sem a hegyeken. Sokat fogytak a tavaszi rongyos felhők is, melyek még a délelőtt, vastag darabokra szakadozva, mind-egyre eldugták a ragyogó fényt. Most éppen hevesen süt a tavaszi nap. Türelmetlenül és éhesen turkálja a földet, mint az anyját a szopós bárány, kit a dél-előtt láttam a szomszédos kertben, a zsenge fűvön. Derűsen mendegélünk felfelé a falusi utcán s éppen ott haladunk el az elárvult ház mellett, melyben a szellem szolgált volt, a fiatal Mátyáséknál. Megkérdzem anyámtól, hogy mért hagyták ennyire istenszeribe ezt a házat, mire elmondja, hogy Mátyás, a gazda, most Brassóban ácskodik s ott meg is ragadt. Ezt pedig eladnák, ezt a házat.

Kérdőleg tekint rám, hogy nem venném-e meg.

Ha volna pénzem, nem kéne sokat biztatni rá, de így csak gondolatban helyezem a ház homlokára a táblát, a szellem emlékezetére. S ha már a vásárban nem telhetik örömem, telik a gyermekekben, kiket a tavaszi nap mind az utcára csalt. Ámulva látom, hogy milyen sokan vannak! Mindegyik ház eresztett legalább hármat-négyet. Sárpuskát gyúrnak, vagy futkorásznak az úton; s csintalankodnak egymással s még a nagyokkal is, akik szintén elébújtak a házak hűvös rejtekéből.

Az egyik kapu előtt lábadozó embert pillantok meg. Valósággal a lábán sárgul, mint a tök. Bottal a kezében áll, nekitámaszkodva az öreg kapuzábának. Mivel nemcsak betegnek látszik, hanem oldalból rokonom is, megállok egy percre, hogy néhány szót váltsunk. Kérdést sem kell azonban tenni neki, mert rögtön így szól:

— Elnyomorodtam.

Nehezen mondja, s utána mindjárt harmatos lesz a szeme. Bizonyára az emlékei virradnak e harmat hullásakor, hiszen sok munkásnapot töltöttünk

együtt legényke-koromban. Nehezen és erőszakosan meríti beteg melléből a szót, hogy elmondhassa siralmas állapotát. Hallgatnám csendben és szájalommal, de jobbnak vélem, ha egy kérdéssel megszakítom a kesergését. A feleségét tudakolom, hogy valami jobbra s egészségesebbre térjünk, de nem találom el a legjobban a dolgot, mert azt mondja:

— Ő sem úgy van, ahogy kéne.

Akkor jut eszembe, hogy egy fia is volt, s egy leánya. Gondolom, ezeken kellett volna mindjárt kezdenem, hiszen az öregek öröme mindig a fiatalokon nyugszik.

— Hát a fia? — kérdem.

— Nem hallottam, hogy meghót volna — mondja.

Látom, hogy ezt még úgy sem találtam el, mint a feleségét, de nem szökhetem a leányra egy további szóval: hallgatnom kell a fiú dolgát. S hallgatom is, hogy három esztendővel ezelőtt megházasodott s mindjárt elment feleségestől együtt Bukarestbe. Az elején még írt egyet-kettőt, mivel akkor portás volt valami gyárban, de onnét elég hamar kitették magyar volta miatt. Attól kezdve aztán elvesztették maguk elől, de teljesen.

— S pénzt küldözgetett volt-e portás korában? — kérdem.

Az öreg elhajt egy legyet az orráról s csendesen így szól:

— Azt az egyet nem.

Olyan szomorú az ügy, hogy abból szótalanság háramlik mind a kettőnkre. Szó helyett a lábunkat váltogatjuk, amíg a játszadozó pajkos gyermekek háta mögött elmerül a hálátlan fiú.

— S hát maga keresni tud-e valamit? — folytatom tovább.

— Én semmit, nemhogy valamit — mondja.

Ennyi megátalkodott, rossz hír után, amennyi beszélgetésünk alatt egyre másra hullott, egyszerre engemet is indulat fog el a sorssal szemben. Szinte nyersen hangzik már a szavam, amellyel végső számadásra szólítottam az öreget:

— Hát akkor miből élnek? Mondja!

— Leányunk a gondviselő — feleli.

S mingyárt úgy kiderül a szeme, hogy kideríti az enyémet is. Így hallgatom, megérkezett édes megenyhülésben, hogy milyen szép és dolgos a leányuk. Jelenleg ott szolgál Medgyesen, valami németnél. Becsületes jó hely, ami abból is kitetszik, hogy egy perc megállása sincs a lánynak. De aztán elsején fizetnek is mindig s a fizetésnek a fele jön haza ide. Abból taszigálják az öregek az életüket, s abból él a két kecske s a majorság is.

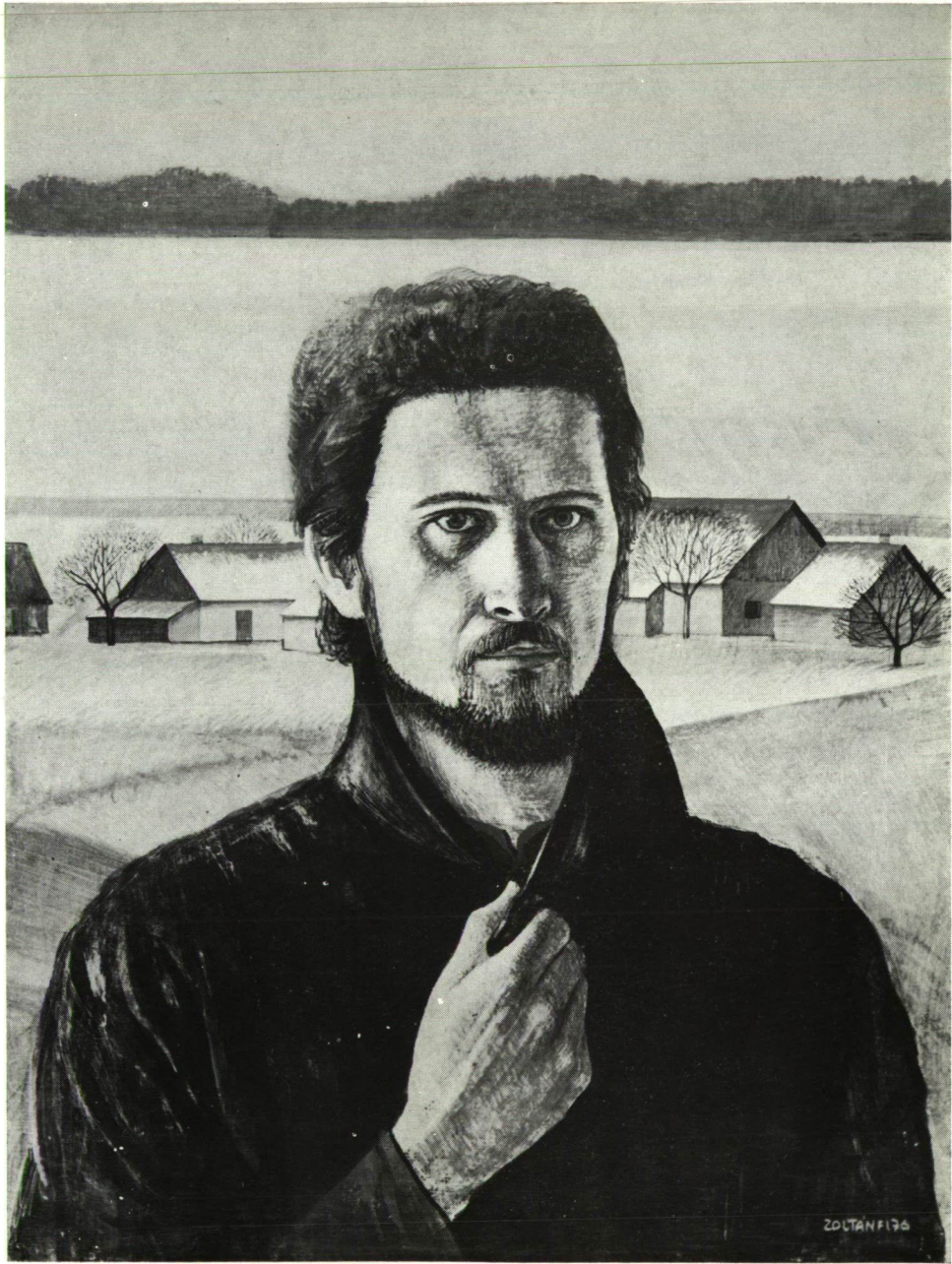
Olyan megindulva beszél a lányról, hogy nótát lehetne írni róla. Talán fog is valaki. Lám, már itt is van a biztató jel, mert ahogy tovább megyünk, virágos szavakkal anyám hímezni kezdi a lányt. Majd a himzésben a többire tér, akik szintén szolgálnak közeli és távolabbi városokban s ugyancsak olyan irgalmasak hazafelé, mint ez a másik, az öregé. S mind, amelyik nem kényszerül arra, hogy itthonvalókat támogasson kicsi pénzével, házra gyűjti a fizetését, vagy esetleg férjhezadja magát belőle. De mindegyik kívánczik vissza a szülőtte földjére s ha nem is előbb, később hazajön.

— Jelenleg hányan lehetnek távol? — kérdem anyámtól.

Édesanyám elgondolkozva számigál magában, majd így szól:

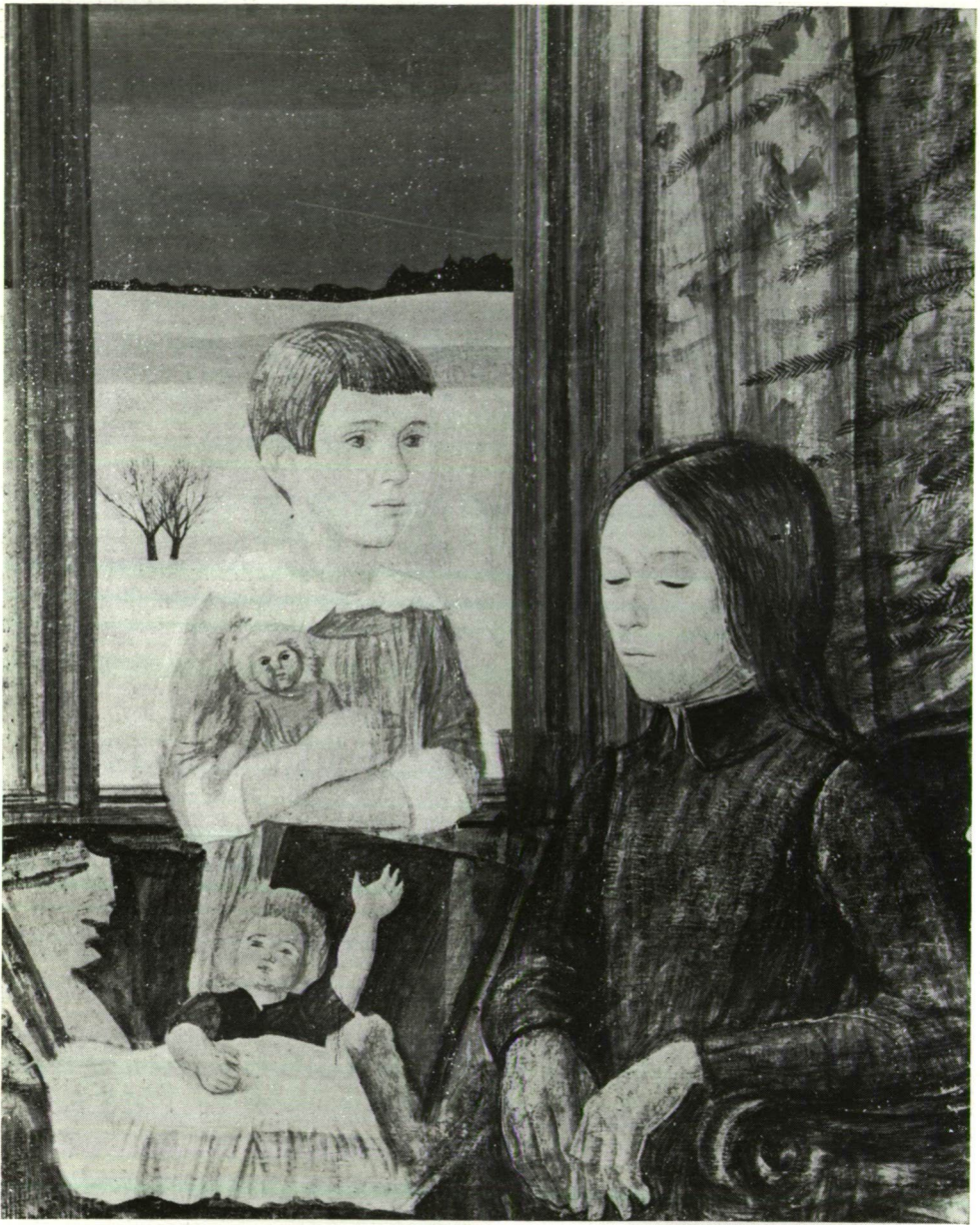
— Úgy százig való.

Égész tábor, csak egy ilyen faluból, vélem magamban. S képzeletem mingyárt össze is gyűjti a száz hajadont, de tovább nem csinál velök semmit, mert éppen jobbra fordulunk, belé egy hágós utcába, mely emlékeimet özönével idézi és ködbetakarja a hajadon sereget. Sok bajt láttam én valamikor ezen a meredek

ZOLTÁNFY ISTVÁN: ÖNARCKÉP

ZOLTÁNFY ISTVÁN: ÜNNEP

utcán s még nálamnál is többet a befogó marha. Mert a búzát és a szénát s az erdőről a fát jórészt erre hordtuk haza mind, ki ezen a meredek utcán, húzó állat és taszító ember kínlődásaival. Még gyalog is egyre nehező az ember, úgy érzem most. Igaz, hogy testileg nem is vagyok már olyan szárnyas, mint abban az időben; inkább lelkileg estem a repölők fajtájába.

Egy embert kérdez anyám, itt az utca közepén, hogy emlékszem-e reá. Mutatja a házát, de én az embert magát látom kiemelkedni a múlt homályból. Apám kortársa volt, egy kicsit dadogott és Domokosnak hívták. Lator férfiú volt bizony, anyámmal együtt úgy emlékszem reá. A sok verekedés közül, melyekből apám véresen és alig keveredett ki, egyiknek ez az ember volt a hőse. Egészen kicsi voltam, amikor úgy hozták apámat haza, vérbe borulva. Kicsi fejemben és friss szívemben sokszor melengettem a bosszút, de mire elég erőhöz és alkalmas kézbelihez nőhettem volna, már meghalt a dadogó ember.

De legalább nem természetes úton.

Akkora szíve volt, mondja anyám, hogy számot tett volna állatnak is.

Mint a pillangó a mérges nagy virágból, tovalebben a mi gondolatunk is a verekedő ember nagy szívéből. S véle együtt hátunk mögött marad a meredek utca is, mert fordulunk már jobbfelé a tetejében; s ott mingyárt szemembe huppan puhán a ház, amelyben már huszonegy esztendeje lakik a testvérem, Anna. Ő legnagyobb a gyermekek között s utána én következem. Gábor, aki kettőnk között született volt, az kicsi korában meghalt. Apámon kívül ez az Anna volt egyedül, aki megelőzven születésben, ezen a jogn uralkodott rajtam. De volt egy eredendő hibája, amelyen az uralkodása megdőlt, amikor én tizenkét esztendő lettem. Ez a végzetes és eredendő hiba pedig abban állott, hogy leánynak született; én pedig fiú létemre veszélyesen nőtem és erősödtem. Gyönyörű nyári napon, fent a hegyi kaszálón tört ki a szabadságharc. Éppen szekeret rakunk illatos szénával. Az én kezemben ott volt a gereblye, s ott az Anna száján a sűrű parancs. Aztán egyszerre lángot vetett bennem a lázadás indulata s a következő percben Annának a fejéből arcára csordult a vér.

A győzelem végleges volt és az uralmam innét örökös.

Most is, ahogy belépünk hozzá az ajtón, nagy örömeben is magázva szól hozzám. Erős asszony, nagyon munkagyőző. Az öt gyermek sem gyengített rajta semmit, mert annyi gyermeke lett: három az első házasságából s kettő a mostaniból.

— No, hogy vagytok? — kérdem.

Szük a hely az asztalos műhelyben, ahol így nappal ők is, a gyermekek is tartózkodnak. Odatesz egy széket, ahol mégis a legtöbb tágasság van, letörli a kötényével és különös, egy kicsit éneklő hangon biztat, hogy üljek le a székre. Leereszkedem s amíg váltjuk a szavakat, apróra megnézek mindent. Legelőször a két gyermek ötlük szemembe, de ha történetesen egyebet néznék, anyám úgyszemint ezeket ötletné szemembe. Mert odamegy hozzájuk, igazgatja és takargatja őket. Mint a Gondviselés családi főnöke, valósággal a hivatalát látja el; s olyan magátóljövők dédelgető mozdulatai, mint a lélegzés vagy az egészséges szemek pillantása. Minden gyermekénél s mind a tizenegy unokájával ilyen ő. Napestig övök az élete, egyiktől a másikhoz megy: ápol, segít és vigasztal; s főképpen békít, haragos felnőttest és síró gyermeket egyaránt.

Vékony, finom leányka ül az ágyon, köntöse alá húzta a lábát és a szemét lesütve tartja. Így ahogy van, szelíden és törékenyen, szentképre lehetne tenni, mint kezdő kicsi szentet. Mellette négyéves buksi legényke fekszik, megbúvó aluvásban. Feje benne ül mélyen egy hatalmas bárányszőrpaprában s ahogy

nézem, olyannak tetszik egészséges nyugalomban, mint valami gyermekbálvány, kinek a fejét por ellen tokba tették.

Sógor is szelíden és készségesen áll a műhelypad mellett. Ingét feltúrta könyökén felül, ahogy asztalos munkánál általában szokás. A bokájánál kurtán tátog a nadrágja, mintha nem lakott volna jól fűréssporral. Egy kicsit zavartan pislog felém s láthatólag nehezeze esik, hogy valamit ne tegyen értem. Mint a szőlő-venyige, vagy a sárga dinnye: annyira nem talál belé ebbe a kemény, vigyázatlan farkaslaki világba. Nem is erről a környékről való, hanem háromszéki. S látni lehet, már kapásból, hogy nem is katolikus. Ha az volna, talán nem ütköznék úgy ki az idevalók közül, hanem megvolna benne is a közös jegy: a békétlen nyíltság a pillantásban és a dölyf bárányfelhője az arcán. De egyszerűnek és szelídeknek mutakozó református ember, kinek szokás után és szabályra jár a mérge.

Kivágott és meggyalult deszkák állnak, ráfektetve két barna székre.

— Mi készül? — kérdem.

— Koporsó lesz belőle — mondja sógor.

A bölcsőt kérdezem, hogy csinál-e sokat. Bizony, csak egyet-kettőt egész esztendőben, ki hitte volna! Pedig tudhatnám én is, amit sógor magyaráz: tartós dolog, kérem, a bölcső! Annyit elringatnak egyben, hogy később egy század is kitelik azokból a gyermekekből. Anya lányának adja, szomszéd szomszédjának. De koporsót minden halottnak muszáj csináltatni, hacsak még jobban meg nem változik a világ.

— Diófából csinált-e sokat? — érdeklődöm.

— Hadd el, diófa! — szólal meg anyám, mintha éhínség idején kalácsot emlegettem volna. Sógor azonban számítást csinál mégis magában s kideríti, hogy egyet csinált volt, tizenkilenc esztendővel ezelőtt, valami nyugdíjas embernek.

Innét a diófáról a keresetre száll át a beszéd, de bár ne szállana, mert egyszeriben mindnyájunk fölött béborul az ég. Különösen Anna keseredik meg s ahogy beszél, mintha a zsoltárok mélységéből énekelné fel hűlesztő panaszait. Sok községi munkát csinálnak, ide s a környező falvakba, főleg az új állami iskolákba. De amíg a pénzt megkapja az ember a községektől, abba belészakad a lábba. Az egyesek is nehezen fizetnek. Pedig az sem elég, a kétféle kereset, ha ki is lehet vájni egyszer a helyiről. Azért reászorult, hogy valamiből ő is pénzt csináljon: gyapjat velleget, ha egy kicsi pénzt megdughat, s eladásra posztót csinál. De arra is reákapnak, a posztóra, s adóra vették, mint üzérkedést.

— Pedig csak kapdosol hozzá — mondja anyám.

Ezen egy kicsit enyhülünk, mert édesanyám úgy tudja odalebbenteni az ilyen szavakat, mintha háborgó vízre virágot dobna valaki s attól a virágtól egyszerre lecsendesnének a tarajos hullámok. S ha már a vigasztalanság után ilyen kedvező fordulat állott bé, azt gondolom magamban, hogy induljunk el talán s vigyük magunkkal ennek a megenyhülésnek felét s a másik felét hagyjuk itt.

Fel is állok mingyárt s így szólok:

— Még találkozunk.

— Hát hogyne! — mondja sógor.

Anna mézet és befőttet ígér nekem, hogy aztán átalküldi a legénykével. Még a kapuból is csillapítom, hogy neigen adakozzék, mert náluk is van elég, aki megegye. Anyám figyelemmel és hűségesen áll mellettem, mint a mesében a varázspálca, s csendes szavakkal az Anna jószívűségét dicséri.

— Mind jók... — teszi azután hozzá.

Ahogy tovább megyünk, a három nagyobbik fiút hozom szóba, akik az első házasságból születtek volt s akiket nem láték itthon. Bajos is lett volna itthon látni őket, beszéli anyám, mert csak a kisebbik fityeg még a háznál. Ez is már tizenegy esztendő, jelenleg elküldték nyilván valahová s ilyenkor estig nemigen kerül elé. Amelyik előttevaló, úgy másfél évvel ezelőtt azt is elküldték volt a malomba s többet nem jött vissza. Azonmódúlag, ahogy volt, egy falás eleség s egy bani nélkül, a rajtlevő ruhában elment világgá. Két hét múlva hozta valaki a hírt, hogy Udvarhelyen látta a legényecskét. Valami kötélverőhöz állott bé, de ott sem maradt sokáig, hanem egy borvizes emberhez pártolt, aki kereskedőnek tette meg.

— Kereskedőnek!? — kérdem.

— Annak, szegényt — folytatja anyám. — Egy nagy hordóba borvizet töltenek s Árpád viszi. Kicsi szekéren s öszvér-lóval így járja a vásárokat s ami pénzt csinálni tud a borvízből, egyrésze annak az övé. Tavaly itt is járt a nálunkvaló vásáron, de haza nem jött a szülei házba. A hordó alatt üldögélt a rúdon, amikor én megláttam; kenyér s egy nagydarab hurka volt a kezében.

Elhallgat anyám, s nem szólok én sem. Árpádot látom, a tizenöt éves fiút, amint a vásártéren a borvizes hordó alatt üldögél; majd alkonyatkor szemébe húzza a sapkáját és elindítja az öszvért, ki a faluból, ellenkező irányba a szülői házzal. Élesen, szinte lélekzet nélkül figyelem elképzelt arcát, mert tudni szeretném: vajjon micsoda fájdalmat hordoz a szívében ez a gyermek és micsoda gondolatokat a fejében! S milyen lehet az az út, amelyen odáig lehet jutni, ahol már elmúlik az édes pohár: az anya és a szülői ház!

Meg kéne keresnem ezt a fiút, gondolom magamban, de anyám sem tudja, hol találhatnám. Talán a másik, a nagyobbik, tudni fogja.

— Hát Vilmos? — kérdem is.

— Az is a világ bolygója — mondja anyám.

S elbeszéli, hogy Vilmos is hasonló módon hagyta volt el a házat. Ott dolgozott a mostoha apja mellett a műhelyben, de örökösen vívtak egymással. Az apja folyton bennelakott a gyermekben, mint inasban; de Vilmos sem akarta meghajtani a nyakát, mivel ott született volt, abban a házban, s az édesapja után a szerszám is mind az övé volt. Ilyenformán annyira elteltek méreggel egymás iránt, hogy valamitől tartani kellett. Akkor történt, hogy Vilmost ide az állami iskolába küldte az apja, hogy ott a padokat gyalulja. Úgy elment akkor a gyaluval együtt, ahogy Árpád elment volt a malomba. Egyenesen inasnak állott egy szombatfalvi asztalosnál s szinte ott halt meg, úgy elbántak véle. Aztán valahogy mégis meggyógyult s felszabadult. Most segédeskedik.

— Mennyi idős? — kérdem.

— Tizenkilenc — mondja anyám.

S már ott vagyunk a kapuban, melyen keresztül nyolc esztendővel ezelőtt új hajlékba vitték Erzsit, a legkisebb testvéremet. Ahogy bétesszük magunk után ezt a kaput, Árpád és Vilmos kívül maradnak rajta.

Új ház új beszédet termik, s új család új gondokat.

— Hát ezek élhetnek-e? — érdeklődöm anyámtól, ki csak ennyit felel:

— Jóféle ura van.

Nem találjuk itthon ezt a jóféle sógort, éppen fuvarozni jár valami vállalkozónak. Csak estére szokott hazakerülni, mire kisírta magát a szekér, ember és lovak elfáradtak. Csendes és nem haragszik akkor sem, mint a legtöbb falusi ember, a nehéz napi munka után. A család ilyen, mondja Erzsi, ahogy

a legkisebbik gyermekét az ölében tartja. Jamborságra születtek, s van egy apáca is közülök!

— Üsmeri-e, bátyám? — kérdi.

— Hát hogyne! — mondom. — Amikor diák voltam s ő növendék, még szénát is takartunk együtt, ideháttra Baksafüben. Úgy megvert minket az eső, hogy a ruha összekondorodott rajtunk, akkor.

Anyám boldogan mosolyog, hogy én még ilyenekre is emlékszem.

Szalonnát vesz elő Erzsi, s almával is kínál. A két nagyobbik gyermek úgy nézi a gyümölcsöt, hogy tündöklik a szemük s majd kiesik. Nem akarok túlságosan gazdáskodni, így a más házánál, de egy almát mégis kettőbe vágok s odaadom a két gyermeknek. Most már engemet néznek ragyogva, különösen a nagyobbik leánya, Magdó. Olyan szeme van ennek, mint két dió, amit kifényesítettek. Ahogy nézem őt, mintha az édesanyját látnám, ötéves korában. Első vagy második gimnazista voltam, amikor született s bizony sokat ringattam vakációk alatt. Most itt ül három gyermekkel s nem tudja, hogy melyiket nézze inkább a három közül.

Én sem tudom.

Mégis a nagyobbikra nyugszik rá mind a kettőnknek a szeme.

— Hát nem köszönöd meg az almát Áron bácsinak? — kérdi az anyja. Magdó lesütött szemekkel mosolyog.

— Eredj, csókolj kezet neki! — biztatja anyám is.

Magdó ismét gondolkozik, mire Mátyás rászól, a négyesztendős:

— Lódulj, Magdó!

Magdó odajön erre a parancsra, parolát csap a kezembe, majd a hátára csókot és így szól:

— No!

Magamhoz vonom egészen s ahogy ott tartom a karom alatt, arra kezdi biztatni az anyja, hogy vigasztaljon engem. Hamarjában nem tudom, hogy mire véljem a dolgot, de kioktatnak szívesen engemet is. Azt mondják, hogy hajtjam a tenyerembe a fejemet s tegyek úgy, mintha nagyon búsulnék valamiért. Hirtelen és keresés nélkül a nemzetem sorsa jut eszembe, mely nehéz idők felé tart újból. Tenyerembe hajtom hát aggódalmasan a fejemet, mire Magdó a nyakamat átöleli és mennyei hangon, vagy mint egy lágyszavú galamb, így szól:

— Édes kicsidöm . . .

Mindenki nevet, olyan jól sikerült a vigasztalás. De a legnagyobb élvezetet mégis Mátyásnak szereztük, a négyesztendősnek. Már nem is egyében, hanem pillangó módjára a szemük csak rajta édeleg, aki nem tudja felejteni a történetet. Buksi szöke fejével mingyárt-mingyárt túr egyet a befejezett játékon s ilyenkor buffan is hozzá, mint a malac. Ahogy nézem őt s tartom a fülemet is neki, az jut eszembe hirtelen, hogy vajjon honnét és miből eredhet az efféle játék. Gondolom, ezt meg is kérdezem, mihelyt a csend egészen megülepszik. De az utolsó pillanatban mégis visszafordul a nyelvem hegyéről a kérdés s ugyanakkor valami furcsa, törékeny csend terjed bennem széjjel. Nem tudnám okát adni ennek a hirtelen változásnak, csak azt az egyet érzem, hogy hallgatnom talán jobb lesz.

Hallgatok tehát.

De amikor véget vetünk a látogatásnak s anyámmal ketten kijövünk a kapun: ebben a legnagyobb meghittségben, melyhez hasonló csak ember és föld között lehetséges, mégis megkérdem:

— Ezt kitől tanulta a gyermek?

— A vigasztalást-e?

— Azt.

Anyám sóhajt és megcseréli a zsebkendőt: egyik kezéből a másikba teszi. Aztán egy szomorú történetet kezd elmondani, melynek szerencsétlen hőse ide tartozik, ebbe a családba, ahol most látogatóban valánk. Éppen a testvére volt sógornak, az „édes kicsidöm” apjának. A megélhetés dolgában sokat járt együtt a két testvér, főleg erdei munkára. Így esett össze is, hogy egy darab erdőt fogadtak fel, a havason. Elmentek ketten, hogy levágják az erdőt s el is végezték baj nélkül a munkát. Akkor sógor hazajött, az egyik este, s a testvére ott maradt.

Anyám ismét megcseréli a zsebkendőt, én pedig szorongva gondolom, hogy most, most lesz a baj! S a szorongásom tetején, abban a pillanatban, már ott áll az én életemből is az erdei múlt: rejtelmes, mély éjszakák, melyeket tűz és félelem mellett erdőkben töltöttem.

— Ott maradt, egyedül? — kérdem.

— Az ember sohasem tudja, hogy mire végzi — folytatja anyám. — Mert ha tudná, akkor mind a ketten hazajöttek volna. De úgy beszéltek meg, hogy az egyik jöjjön haza s hajnalban hajtsa fel a lovakat a szekérrel, s a másik pedig örözze addig a fát s a szenet, mert szapora most a tolvaj. Ferencre esett a hazajövés, az Erzsí urára, mert az ő lovai s szekere éppen szabadok voltak. Hát Ferenc haza is jött s jóformán egy keveset is alig aludt, mert indult vissza a szekérrel. Így is már szép reggel lett, mire felérkezett a helyszínre. Csengő volt az egyik lován s az szólott. Már közel járt a helyhez, ahová igyekezett, mert éppen azon az erdei úton csengetett elé, amelyik kibukik a tisztásra s ott a tisztáson a kicsi major-házra. A Ferenc testvére ebben töltötte éjjeli nyugodalma, de nem jól. Mert amikor Ferenc odaért, hát a major-házat koromba omolva lássa. Mingyárt megállította a lovakat s maga még kereken járta az enyészett helyet, melynek hammából még szivárgott is vékonyan a füst. Nem tudta elgondolni, hogy mi történhetett, de jó nem, annyi bizonyosnak látszott. Reszketni kezdett a lába s egy darabig nem tudta, mit csináljon. Aztán kiáltott egyet, hátha valamerről megszólalna a testvére. De nem szólalt meg. Még egyet kiáltott. Akkor sem szólalt meg. Arra elékapott egy rudat s a hammat túrni kezdte véle. Ott volt. Úgy elégett, hogy csak egy-egy dirib-darab fordult ki a csontjából, de a lábafeje egészen megmaradt a bakancsban.

Valósággal látom magam előtt a szenes csontokat és a két lábfejet, mit a tűz nem tudott megenni. Egy kicsit küszködnöm kell a szóval, de aztán megkérdem:

— Hogy történhetett?

— Azt mái napig nem tudja senki — feleli anyám.

Ahol elmegyünk, egy ember vizet merít a kapun belől a kútjából. Amint megpillantom, szeretnék odakiáltani neki, hogy ügyeljen, nehogy beléessék a kútba. Anyám azonban nem tart ilyentől, hanem hangosan köszön, még vidáman is egy kicsit. Aztán így folytatja a mi beszédünket:

— Amikor Ferenc hazajött onnét, otthon leült a kicsi székre, fejét a tenyerébe hajtotta s úgy sírt. Egy darabig a többi is véle szenvedett, de aztán széplissan odament a kicsi leányka hozzá, átölelte a nyakát az apjának s szépkedves vigasztaló hangon azt mondta neki: „Édes kicsidöm...”

Eddig csak borzongást éreztem s megriadt bűvást önmagamba, végig a sötét és rejtelmes történet alatt. De most, ahogy odavezeti anyám a négyesztendő leánykát a síró apjához; ahogy egyszerű és bensőséges szavakkal vezet oda és hallom a vigasztaló szót, az „édes kicsidöm” gyöngyszemeit: abban a pillanatban megtelik könnyel a szemem.

Félrefordulok, mintha a kaput nézném, mely mohásan beléroggyant az időbe.

— Sok rossz kapu van... — mondom.

Mintának megnéz anyám is egyet s rögtön így szól:

— A miénket nem győzi le egyik sem.

S ahogy ezt tréfásan kimondja, már vége van a könnyes borulatnak, mely egünket terhelte még az előbb. A gondolat arcunkat változtatja meg s a hang táncoló lejtése a levegőt.

Enyhülve tekintünk össze.

S ennyi idő alatt, míg a derű felváltja a borút s e változás kedvében összenézünk: már tovaillant valami, amit ismét nem tudtam megragadni. Valami furcsa, titokzatos szellem talán, mely emberben és tájban egyformán benne van itt. Mely mindig hirtelen csillan fel szóban és levegőben, felhők egén és szemekben. Jön váratlanul, amikor nem gondolja senki: rezdül egyet, mint a láthatatlan kristály, de mire utána kapnál az értelmekkel, már csak állasz tanácstalanul és látod, hogy minden új színben és új hagulatban veszen körül.

De az okát nem tudod.

Gyermek-koromban soha nem vettem észre ennek a világnak folytonos változását, annyira természete neki. De ahogy járni kezdtem idegen földeket és sokféle idegen várost s bolyongásaimból haza-hazatértem, egyre jobban kezdtem ámulni ezen a játékon, melyet ember és természet egyaránt játszik. Sokszor láttam embereket, akik keservükben éktelenül káromkodtak, de ahogy javában forrt világ és vér: egyszerre megrezdült a láthatatlan kristály és minden odalett, ami zord. Jókedvet is láttam, melyből vér csordult, mire észre lehetett volna venni. S jártam völgyekben és állottam hegyek tetején: s amíg a völgyet néztem, a hegyek felett megváltozott a fény; s amíg a hegyeket néztem, a völgy színt és kedvet cserélt.

Mint anyám, egy kicsit én is ilyen vagyok.

De lám, ilyen a ház is, amelyben születtem, mert ahogy megállunk az úton és kinézek a kicsi utcán, vidáman áll ott fent a ház, mintha kölyök módra, pajkosan nevetné a napot, amely húzódik már erősen lefelé. Most két esztenedeje, amikor itthon jártam volt, töprengve ült a diófa mögött.

— Hány éves ez a ház? — kérdem.

— Itt lesz hetven — mondja anyám.

Gondolom, ez mit rejteget vajjon, ez a felelet; s meg is kérdezem mingyárt:

— Hát máshol nem annyi volna?

— Nem bizony — válaszol anyám —, mert így hozta volt nagyapád, valahonnét a Küküllő feijéből. Ha ott maradt volna, ott idősebb lenne.

Ez tiszta igaz, gondolom, de nem szólok egy szót sem. Bár az előbb se szóltam volna, mert így elárultam tudatlanságomat a ház felől, amelyben születtem. Ezt leginkább magam előtt restellem, ami sokkal rosszabb, mintha más előtt restelleném. Pedig úgy tűnik most, titkos pironkodásom alatt, mintha tudtam volna házunk eredetét. Határozottan úgy tűnik, de az esztendőők, amik azóta hágtak egymásra bennem, ismeretemet mélybe temették. Nem tudom kiásni, hogy megállapíthatnám korát és tanító mesterét; de általánosságban annyit mindig tudtam és tudok ma is, hogy fából való épületeket, házat és csúrt, manapság is gyakran hoznak ide lábom. Főleg havasi falvakból, de magából a havasból is. Ott van a dús fenyővilág, hol úgy dolgozhatik az ács, ahogy a mészáros a mészárszékekben. Összerója az épületet, aztán szekerekre

rakják és elhozzák ide, a bükkfa- és cserefavilágba, s itt már gyermekjáték a többi.

— A csúrt is onnét hozták — mondja anyám.

Most látom először, csak levélből tudtam eddig, hogy ősszel tető alá került a csűr. De milyen tető alá! Úgy vöröslik a két összeboruló cserépmező, mintha az egész épület valami rengeteg nagy testből, ami fent tanyázik a magasságban, onnét szakadt volna ki s éppen ide esett volna, kettős szerencsével. Egyrészt, mert ügyesen talpra esett: másrészt, mert éppen öcsémnek esett.

Nagy épület és szép. S az én örömem is ilyen nagy és szép, hiszen faragott fában, óriási gerendákban és vörösülő cserépben egyes betűimet most látom először. Bár többet értek volna betűim, hogy most a csűr egészen bé legyen fejezve. Mert így darabosan áll még egy kicsit, vad természete kiütközik; s az árnyékalja éppenséggel kietlenül tátong, mintha ács után ordítana.

Az udvari kaput, mely rozogaságában győzhetetlenül áll, el is felejtettem megnézni. S most már úgy is marad, nézetlenül, mert Gáspár meghallja lépteinket s mint valami barlangból, olyanformán buvik elő a csűr kisebbik kapuján.

Odajön hozzám, s ahogy kézfogásban, nézésben és testtartásban megadja nekem a tisztességet, az éppen olyan, mintha két katona-testvér találkozónék, kik közül tábornok az egyik.

Aztán megfordul és ráint a fejével a csűrre:

— Hát ez az! — mondja.

Szótlatlan nézem az épületet, de most már nagyrészt tisztességből. Mint aki nem más helyen, hanem a templomban imádkozik: olyan zajtalan és merev ez a mi gazdasági áhítatunk is. Gáspár sem magyaráz semmit, hanem finom ügyelettel mindig ott nézi a csúrt, ahol én. Mintha pillantásaim alá folyton odatenné a maga pillantását, hogy örömem annál puhábban s biztosabban teljesedjék. Anyám pedig hol minket ügyel, két fiát; hol pedig az épületre vigyáz, nehogy elfusson szemünk elől.

Végre, amikor úgy látszik, hogy a vizsgálatban kimerültem, megszólal Gáspár:

— Úgy gondoltuk, itt jó helyen lesz.

Benne van ebben a kérdés is, hogy vajjon jó helyre építette-e csakugyan; de benne van a csűr végzete is, hogy most már itt állni és rothadni fogsz, ahol vagy. Nem tudok öcsémnek rögtön megfelelni, hanem először megnézem a helyet, ahol állott a régi csűr. Ott fent, keleti égtájon, arccal a ház külső бүtүjére. S ez most délen áll, szembe a házzal.

A kert végig kinyílt a régi helyén, ez az új egy kicsit a szemébe bújt az öreg háznak.

Nem tagadhatom: nekem bizony rosszul esik a pusztaság, amely némán és hatalmas szomorúsággal ül a keleti részen. Szemem és szívem egyaránt szorgosan teszi vissza oda a régi épületet, mely gyermeki létem felejthetetlen hajléka volt. Sok verejték csorgott homlokomról benne, hiszen szénát, búza- és zabkévét szokszor hánytam fel odrába, a vastag deszkapadlóján is elégszer álltam, reggeltől estig, cséppel a kezemben. Akkor még ritka és kedvetlen dolog volt a cséplőgép; s ami volt, az is tüzes volt még akkor: fával fűtötték a kazánját, nyolc ökörrel húzatták nagy gazdák udvarára. Nem is a cséplés tartotta meg emlékezetemben a tüzes gépeket, hanem a szilva, amit ilyenkor bátorságosabban szedtünk; s a szilva mellett a tüzes kazánnak két hatalmas gömbje, amely villogva forgott s forgatta képzeletünket; s a nagy acélgömbök mellett a jókedvű lányok, kiknek a bátorsága óriási volt nappal, de bezzeg

holdvilágra olyan finomra vékonyodott, mint a húr, amelyen csak muzsikálni lehet.

Néhány pillanatba telik, amíg zörögve vagy sejtelmesen végigfutnak bennem ezek a gondolatok. De odáig csálnak e néhány pillanat alatt is, hogy a mélézás kicsi kedves kapuja már megnyílik előttem. Onnét veszem észre, egy véletlen pillantással, hogy Gáspár várja a feleletet.

— Akárhol van — mondom neki —, csakhogy ennyire megvan.

Anyám nagy elismeréssel teszi hozzá, hogy ami munkát Gáspár végbevitt ezzel, azt még elgondolni is sok. Mert igaz, hogy kalákában hozták a fának nagyját, de a többit mind a Gáspár dereka s két keze tette, s az a két szegény jármás marha.

— Hát az mit mond, az állomány? — kérdem.

— Még gyenge — mondja Gáspár.

Megindulok az istálló felé, hogy lássam azt is, ha gyenge, ha nem. Gáspár kinyitja az ajtót s bémegyünk mind a ketten. Éppen esznek a tehének, lustán és fanyalogva. Kettő van, de húsban és formában egyaránt mutatósak. Tiszta, fehér fajta mind a kettő, de ez jó is, mert a tarkát sohasem szerettem s apám bé sem kötötte volna. Pedig tejet sokat ad, azt mondják. Úgy látom, ez is fejős az egyik, de a borjú, amelyik ott áll mellette, a tejhez egy kicsit nagynek tetszik.

— Tán nem szopik? — kérdem.

— Az igen — mondja Gáspár. — Mindent csinál.

Nevetve magyarázza, hogy milyen életes állat: a szopás mellett mindent megennék a világon, a minap egy zsebkendőt is békapott. Nekem is nevetnem kellett rajta, nagy puha szemekkel úgy néz reám. A szarva már jól kibőkte magát, az orra feketén csillog s egy vastag szalmaszál kiáll a zápja alól s úgy tartja, mintha málnaszörpöt akarna szipni véle. Mondom is Gáspárnak, hogy menjen s hozzon egy pohárral. De Gáspár tett helyett elkacagja a dolgot, odamegy és megveregeti szeretettel a nyakát. Én is megsimogatnám, de félrebújik előlem, s az anyja pedig zordul tekint rám s olyan hangot ad, mintha valami nagybögő mordulna meg.

— Szereti! — mondja Gáspár.

Ha nem tekintene olyan nagyba engem az öcsém, most egy kicsit döfeteném a borjút s nagybögőztetném az anyját, de így le kell mondanom a játékról. Inkább a pajtát vizsgálom, a hírlást s a gerendázatot, a jászlot és könyöklőt. Kifogástalan minden, sőt módosnak is tetszik. Külön rekesz is van a belső sarokban, hol a szerszámok állanak és az itató cseber. Középen egy ablak, mely a haladást leginkább mutatja, hiszen apám idejében és a régi pajtában efféle ablak nem volt. Télen, amikor nemcsak a külső, cifrára faragott szellős ajtót tettük bé, hanem a melegítő belsőt is: akkor sűrű sötétben háltak a marhák. Most esetleg a holdat is láthatják a kicsi ablakon keresztül, ha véletlenül odakerül a hold s ők valami gondjukon kérődzve töpregenek.

S ahogy vizsgálódom, mezei virágot fedezek fel, kis csokorba összekötve és felszúrva a gerendába, közel az ablakhoz. Jobban megnézem a virágot, hogy vajjon nem ismerem-e. Bizony, sokszor láttam érett fűvekben, nyár derekán, de nem a faluhoz közeli kaszálókön, hanem távol. Erős szárú van a virágnak s a szár tetején több ágacska nyílik. Minden ágacskának gömb van a tetején, maga a virág. A színe most is olyan friss és hatás, mintha lábon állana, illatos földön, testvérei között. Finom kék ez a szín, nem kacagó, hanem csak mosolygó kék.

Nézem s a neve nem jut eszembe.

— Ez miféle virág? — kérdem.

— Ördöglötte fű — mondja Gáspár.

Ha engemet lónének meg, úgy sem tudtam volna megtalálni ezt a nevet, pedig csak fel kellett volna bukkantanom emlékezetemből. De íme, úgy jártam ezzel is, mint a házunk születésének körülményeivel: rétegek takarták, melyek alatt elevenen eltemetve feküdt. Szomorú dolog ilyen gyarlónak és változékonynak lenni, amilyen én vagyok. S hozzá még igazságtalannak is önmagam iránt, csakhogy kedvezhessek kicsinyes emberi természetemnek. Mert ezt a gyarlóságot, melynek jegyében elmém elveszít régi dolgokat és kedves virágneveket, sokszor egészségnek neveztem önmagamban és azt mondogattam: múzeum talán az agyvelő, hogy lim-lomokat gyűjtsön össze s azokkal töltsen meg a helyet, amely friss dolgokra szomjazik mindig?! Nem múzeum, vélttem ilyenkor. De ebben a percben nem vélem. Inkább a tévedés válik bizonyossá, mely okoskodásom egyetlen biztos eredménye. Vagy nem tévedés talán, hogy mohón igyekeztem megtanulni új szavakat és divatos fogalmakat s azokért régi szavakat és melegítő fogalmakat adtam cserébe a feledésnek? Itt van például ez a virág, melynek „Ördöglötte fű” a neve. Micsoda pajkos képzelet van ebben a névben s mint a csillagocska az éjt, úgy jelez egy világot, melyben látható és láthatatlan lények egyaránt élnek. S én nem vigyáztam arra, hogy megtartsam magamnak, hanem kidobtam lelkem vázájából s helyébe új szót ültettem. Talán azt a szót éppen, hogy „horogkereszt”.

Kérdem hát magamtól: helyes, hogy effélet cselekszem?

Bizony nem.

S lehetetlen, hogy ez a döntésem ne legyen helyénvaló. Igazságnak kell lennie, amely minden időkbén változatlan, hiszen ezen a helyen, honnét először indult pillantásom a csillagok felé s hol gyermeki sírásom eltemetve fekszik a levegőben: ezen a helyen csak igazság születhetik, szívben és elmében egyaránt.

S ez így is van.

Gyere hát vissza, Ördöglötte fű! Hadd tegyelek lelkem vázájába ismét, hogy erős szárad hitem karója legyen és szelíd kék színed zászlómnak színe.

Lám, ez a helyes, hiszen máris csupa mosoly az arcom.

Odafordulok Gáspárhoz és úgy mondom neki:

— Olyan oldalas helyeken termik ez, úgy-e?

— Szelíd oldalas helyeken — mondja az öcsém. — S minden virágot úgy szeret, hogy maga köré gyűjti, ahány fajta csak van. Emiatt aztán, ha megyen az ember nyáron a kaszálókon s valahol füvet lát, amely csupa-csupa virág: akkor tudni lehet, hogy ez az ördöglötte fű sereget gyűjtött.

Különösen hangzik, amit az öcsém mond; s olyanforma gondolatot támaszt bennem, hogy sereget nem gyűjt céltalanul még egy virág sem. Vagy fél egyedül, vagy akar valamit azzal a sereggel. De vajon mit akarhat? Jó volna ennek titkára jönni, csillan meg bennem a vágy: s abban a pillanatban mintha egy finom, illatos szál a vágyamat összekötné a virág nevével. Igen, gondolom, itt van a titok. Mert valamikor az történhetett, hogy az ördög meglátta ezt a virágot s nagyon felgerjedett, főleg a színe miatt, amit nálunkféle Szűzmáriakéknek is neveznek. S úgy lehetett, hogy nem tudta letaposni erős szára miatt, hanem a puskájával célbavette kékszínű, szelíd fejét s meglötte. De Isten csodát tett s az ijedtségen kívül egyéb baja a virágnak nem történt. Ezért gyűjt hát azóta sereget magának, hogy az ördögöt, ha ismét jönne, együttesen meggyőzhessék, mint ahogy a méhek is sokan jól el tudnak bántani a félelmetes nagy medvével.

Nem tudom, van-e valami, aminek jobban tudnék örvendeni, mint ennek a felfedezésnek. S hát amikor egy további körülmény, mint a harmat, úgy üdíti fel még jobban igazamat és teszi csillogóvá! Ez a harmat beszédünkéből hull és egy kérdéssel indul:

— S ezt mért tettétek ide, ezt a virágot?

— Anyám tette — mondja Gáspár.

Bölcsen és kedvesen nevet hozzá, mintha mondaná: anyámat is meg kell érteni.

— S mért tette? — kérdem.

— A boszorkányok ellen.

Mint egy játékot, úgy magyarázza, hogy ez az ördöglötte fű nagy bátorsággal ügyel a pajtában. Nem ereszti bé a boszorkányokat, akik valamiféle képben járogatnak, hogy elvegyék, vagy megmérgezzék a tehénnek a tejét.

Ha anyám itt volna, bizonyosan bővebben elmondaná most, amit tudni lehet a dolgról. De elment bé a házba, nyilván rendezgeti a szobáját s tesz-vesz a friss anya helyett is, hogy én mindent rendben lássak, amikor békerülök a házba. Azonban hova is kéne többet tudnom erről a virágról, mint amit idáig tudok! Hiszen nyilvánvaló, hogy akit az ördög már lövéssel sem tudott legyőzni, bátorságosan csak az állhat őrt a gyermekek eledele felett. Mert attól félnek a boszorkányok, s félhetnek is minden bizonytal.

— No, ezzel is többet tudunk! — mondom Gáspárnak.

Aztán megfordulok s ahogy átlépek a küszöböt, már megrebben a szemem, hogy madár módjára szálljon a szabad ég alatt, ahová akar. De nem repül messze, mert éppen a házra száll, melynek arca arccal össze. Meg kell állnom hirtelen, annyira meglep a változás, melyet mostanában szenvedett ez a ház. Pedig az előbb is láttam, amikor béjöttem a „győzedelmes” kapun. De akkor úgy hatott rám, mint szívem régi ismerőse, ki két esztendő után valamicskét egyszerűsödött. Most azonban, így egészen szembe és hirtelen, fájdalmasan s megcsonkított arccal tekintett reám.

Rosszúl esik és fáj.

S elgondolom: milyen gyanakvás nélkül űztem magam, hogy jöjjenek ide és itthon lehessenek, mert azt hittem, kitérek így a rongáló és háborító időből. De sem a bőriből, sem az időből nem bujhatik ki az ember. A bőriből, melyre les az idő; s az időből, amelyre mi is lesünk.

Most meg is fogtam.

Szemrehányással kérdezem tőle, hogy mért csúfította el házunk arcukat? Hova tette a régi feljárót, melynek szépen boruló zsindeyes teteje és nemesfényű karfája volt! S öt lépcsője: öreg, nagy kövekből, melyek két szélükön mohával voltak teli, mintha hűségükben szőnyeggé akartak volna átváltozni. A négy közül három évszakban, de kivált nyáron, sokszor ültem ezeken a grádicsokon, mint valami biztonságos őrhelyen, honnét félkörbe vehette a vidéket és a világot a szem: délt egészen s felét nyugatnak és keletnek. Szép időben ide villogott a lég, mely a sükkői határ felett és végig a Nyikó unitárius völgyén, futkorászó ezüstporral volt teli. A készülő vihar is szemlélni lehetett innét s kifogni veszteség nélkül morgását a felhőknek, melyek dél és nyugat között gyúródtak előre, mint tatárok légi oszlopai valami szoroson. Ha megérkezett a szél s hátán az illat, már néztük a templomot s a fülünket is tartottuk a konduló harangnak.

De legszebb volt itt időzni langyos, kora estén, ha megtértünk a napi munkából. Apám haladott mindig elől, felment a grádicsra és a tágas ereszben helyére akasztotta a kaszát, vagy a fejszét. Akkor rendesen körülnézett,

mint aki várába tér; majd szokása szerint leült egy kicsi székre a nagy sütőkemence elé, mely ott domborodott a szabad tűzhely és a kékvirágos csempék mögött. Leült és cigarettára gyújtott. Ha úgy tartotta kedve, nem az ereszben ült le, hanem a grádics valamelyik kövére. Itt is rágyújtott. Mindig hetes dohányt használt, amit a világért belé nem tett volna valami szelencébe, hanem bolti papíros-tokjában hordozta. Ha égett valahol a tűz, gyufához nem folyamodott soha: pusztá kézzel bakszenet vett a tűzből, azt a markában rázva a kályha tetejére tette s odahajolva gyújtotta meg a cigarettát. Ebben a percben is elevenen látom, amint hallgatagon ott ül az ereszben s az arca megenyhül a dohányfüstben. Pedig ha élne, akkor sem ülhetne ott, mivel elrontották a tágas ereszt: a feljárót lebontották zsindeyes tetejével s karfájával együtt; kidobták a cserepest és a sütőkemencét belőle s béalazták a két ajtót is, mely halvány kékszinű volt. Egyik a mi szobánkba nyilott, a balfelöli; s a másik a nagyanyám szobájába. Most lakószobává alakult az eresz is, melyben anyám húzódik meg, egyedül. A másik két hajlékhoz új ajtót vágtak a tornácból, öcsémeknek s nagyanyámnak.

Apám meghalt, majd új asszony jött a házhoz: a tekintély temetőben fekszik, az élők elkülönültek. Egyenjogúság és demokrácia ütötte fel a tanyáját. Eltűnt az eresz, mely ősi és oly hangulatos formájában a családi közösség bölcsője volt, s rideg és egy kicsit vásári lett a ház arculata. A bomlás is megkezdődött, de gyöngéden úgy nevezzük ezt, hogy mindenki a maga gazdája lett. Külön főznek, külön tervelnek. De együtt villonganak. Nagyanyám, ki asszonyinak hetven évet töltött ebben a házban, az idő és a lélek jussán uralkodik most is. Igénde új erő tört bé a házba, az ifjú asszony, ki örökös és nyílt lázadásban van s az uralmat egészen akarja, csorba nélkül. S ott áll anyám e harc közepett, szegény: hallgat, békít: s éjjel és nappal a hajót viházza, hogy munkájával és derűjével bétömje a rést, ha leselkedő viharok recscentenek valahol egyet.

Egész élete ez volt.

Most is úgy jelenik meg a tornácban, mintha olajág helyett nesztelenül hozta volna a galamb. Mosolyogva néz le két fiára, akik ott állunk az udvaron, közel a tornácához. Majd csendesen szól és házba hivul, ahol az aprólékos szemlélődés után meg lehet pihenni.

— Rég nem jártam itthon — mondom neki.

Csak akkor eszmélek rá, a kimondott szavak után, hogy valójában nem is az időről, hanem a változásról szóltam, mely a házban esett. Különös, hogy anyám ezt meg is érti, bizonyára nem a szóból, hanem a tekintetemből.

— A békesség kedviért csináltuk — mondja.

Több szó most nem esik erről. Én nem kérdezek s anyám nem magyaráz. Mind a ketten érezzük, hogy nem a három frissen vágott ajtó a fontos, hanem csak az az egyetlen és soha be nem falazható ajtó, amelyen keresztül az egymás szívébe s onnét az örök együvé tartozásba tudunk belépni. De idő sem volna arra, hogy magyarázkodjunk, mert ahogy fellepek anyám mellé a tornácba, már megnyílik balszáron az ajtó s elébukkan a Gáspár kicsi leánykája, a napnak és a holdnak tudósa. Alig lépeget néhányat felém, a nyitva hagyott ajtón egy erős asszonyi hang csapódik ki:

— Tessék befáradni!

Megismerem, hogy a Gáspár felesége szólott; s odalépek az ajtóhoz. Az ágyban fekszik a fiatal asszony s mellette a csecsemő leánya.

— Hogy van, Erzsi? — kérdem.

— Hát itt az ágyban fekszem — mondja.

— Nem baj, ilyen dologban.

— Muszáj, ha már így van.

Gáspár is, anyám is ott állnak a hátam mögött, de egy szóval sem biztatnak, hogy lépjek bé a küszöbön. De nem is ösztökélhetnek, mert valami különös, bálvány-féle dolog a gyermekágyas asszony s aki bémegy hozzá: egyedül maga lássa, mit csinál. Erzsi azonban a hiedelemnek is csak úgy veti alá magát, mint másnak. Felül egy kicsit az ágyban s mintha valami mulasztást akarna pótolni, gyorsan úgy szól:

— Mondám-e, hogy Isten hozta nálunk?!

— Igen — felelem.

Így megy ez itthon: félig játék, félig forma a szó s így együttvéve mégis borzasztó komolyan esik. Ha kedve és ideje van az embernek, nagyon mulatós; különben pedig jó torna a türelemnek. Nekem nemcsak időm és kedvem van most, hanem bátorságom is volna, hogy belépjek a gyermekágyas asszonyhoz. De akkor megnyílik jobbszélén is az ajtó s nagyanyám ereszkedik ki rajta. Vigyázattal jön, fogja a tornác fáját. De még elég jól lát, mert szeme az arcomat rögtön megkapja, még az ajtóból. Ahogy elejébe sietek, öröm és sírás között mosolyog rám s csak ennyit mond:

— Hát hazajött!?

Rámkúszik a kérdés, mint valami régi, legrégibb hazai növény, mely talán utoljára virágot szeretne hajtani nekem. A másik üdvözlés is ott zöldel még fülemben, az a másik, hogy „Isten hozta nálunk”. Igen, gondolom, a nagyanyám szava régi és ismert: ehhez hazajöttem. A fiatal asszonyé azonban már új idők termése: ehhez az Isten hozott, de már nem haza, hanem nálunk.

— Hát tessék bójóni! — mutat nagyanyám a szobája felé.

Ugyanakkor anyám is megfogja a karomat és simogatva hivul a maga hajlékába.

Két ajtó nyílik egyszerre nekem s a harmadik már nyitva volt azelőtt is. Mind a háromnak rajtam függ a lakója és a szemükkel szinte esedeznek, mert ki-ki úgy szeretné, hogy az ő szobájába lépjek bé először. Akár a hídnál, amikor jöttünk a szekérrel, most is választanom kell a három út között. S ahogy más vándorok, akiket a nagyvilágban mindenfelé elhordoz a mese forgószele, úgy én is a középső utat választom. Ráteszem hát az anyám vállára a kezemet és így szólok neki:

— Az anya az első, úgy-e?

— Az első s az utolsó — mondja anyám.

A vállamig ér a feje s nagyon kezeügyében van, hogy megölelje a derekamat. Látom rajta, hogy nemcsak a szeretet mozdulata ez most, hanem a háláé is. Kívánsága szerint elsőnek lépem át szobája küszöbét aztán ő jön utánam, majd csendesen és elgondolkozva Gáspár.

Nagyanyám künn áll, nem használ neki semmi hívás.

A szoba kicsi, benne csak a megnyugvás nagy. De ha kicsi is, van benne minden, ami szükséges falun. Itt látom a négy lábú füttöt, amit még gyermekkoromban vett volt apám. Kecses lábain úgy áll, mint valami fekete állat. Két nagy szemével, hol a karikái vannak, ámulva tekint rám, mintha felismerné bennem a régi hajnalok hőjét, aki az ágyból mingyárt felugrott az apai szóra és nagy szakértelemmel tüzet tett. Látok egy bérámázott okmányt is a falon s az okmány sarkában, az üveg alatt, fiatal diáknak lapul a képe. Róla szól az okmány s azt tanúsítja, hogy a Mária-Kongregáció tagjai sorába vette, éppen amikor kitört a világháború. A hittan tanára és egy nyolcadik gimnazista

írta alá: ma az egyik plébános és a másik jegyző, székely faluban mind a ketten. A diák pedig itt áll és meleg szemekkel nézi az okiratot, melyet a legyek éppen úgy nem tudnak megközelíteni, mint ahogy az ember-legyek nem magát a férfiúvá érett diákot.

Anyám nem zavar, hadd nézhessem a képet, de a végén azt mondja:

— Ez mindig itthon van.

(1938)

ZOLTÁNFY ISTVÁN: VÁRATLAN VENDÉG